

Lokální urbanonymické systémy

Pavel Štěpán

Oddělení onomastiky, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

Předmětem zájmu onomastiků se v poslední době stala mimo jiné i problematika tzv. systematizovaného pojmenovávání (srov. např. Wahlberg 2004, 2006). Tento fenomén se vyskytuje tehdy, když je zapotřebí vytvořit určitý počet jmen pro jistou skupinu objektů. Nejčastěji se jedná o ulice, zvířata nebo dopravní prostředky. Jednotlivá jména jsou spolu navzájem svázána buď sémantickými, nebo formálními prostředky. Ve svém příspěvku se zaměřím na názvy ulic, které považuji z tohoto hlediska za nejpozoruhodnější.

Pojmenovávatelé (v tomto případě zpravidla jednotlivé úřady místní správy, případně jimi zřízené názvoslovné komise) si uvědomují, že pro usnadnění orientace je výhodné, pokud jsou názvy ulic v určité lokalitě jistým způsobem uspořádány, navzájem spolu spjaty. Jak již bylo uvedeno, souvislost mezi nimi může být založena buď na sémantických, nebo formálních prostředcích.

Nejčastěji se v urbanonymii uplatňují souvislosti sémantické: názvy ulic v určité lokalitě vycházejí z jednoho motivačního okruhu. Uvedme několik příkladů z pražské urbanonymie, které jsou jistým způsobem spjaté s danou lokalitou, nejprve případy, kdy daný systém vychází z názvu příslušné čtvrti:

Na pražském sídlišti *Zahradní Město* je většina názvů ulic odvozena z názvů rostlin (*Macešková, Podléšková, Petrklíčová, Leknínová, Sněženková, Šafránová, Fialková, Kosatcová, Hlohová, Střemchová*). Do tohoto urbanonymického systému náleží téměř padesát názvů ulic odvozených od označení rostlin; jedná se o jeden z největších a nejucelenějších systémů uličních názvů v Praze (Lašťovka – Ledvinka, 1998, s. 453).

Pozoruhodné jsou i názvy ulic související s literárními díly určitého autora. V místní části zvané *Jiráskova čtvrť* (součást Hodkoviček na Praze 4) vycházejí názvy ulic z děl A. Jirásky (*Psohlavců, Aksamitova, Věkova, Skaláků, Žalmanova, Filosofská, U nás...* – srov. Lašťovka – Ledvinka, 1997, s. 264 – 265).

Známý je systém uličních názvů na pražském Žižkově, který souvisí s názvem této čtvrti: názvy většiny žižkovských ulic jsou spjaty s husitským hnutím (např. *Želivského, Roháčova, Prokopova, Rokycanova, Husitská, Táboritská, Orebitská, Trocnovská...*).

V jiných případech odráží zvolený urbanonymický systém jistou věcnou souvislost s danou lokalitou. Např. v Praze – Hostivaři, kde se nachází univerzitní sportovní areál, jsou ulice nazvány podle sportů (*Lyžařská, Hokejová, Bruslařská, Tenisová, Golfová, Zápasnická...*). Na pražském sídlišti Barrandov, založeném nedaleko známých filmových ateliérů, se setkáváme s názvy ulic podle filmových herců, režisérů apod. (*Högerova, Kurandové, Lipského, Tréglova, Záhorského...*). Systém uličních názvů na pražském sídlišti Lužiny odráží skutečnost, že na daném území byla v nedávné minulosti učiněna řada významných archeologických nálezů: najdeme zde ulici *Archeologickou, Bronzovou, Amforovou, Zvoncovitou, Mohylovou*.

Souvislost s danou lokalitou přirozeně není obligatorní, ovšem systémovost urbanonym významným způsobem podtrhuje. Častější jsou však systémy uličních názvů bez přímé souvislosti s danou částí města. Mezi nejstarší pražské urbanonymické systémy patří názvy vinohradských ulic podle českých a slovanských městy, obcí a oblastí (např. *Písecká, Hradecká, Chrudimská, Čáslavská; Chodská, Kladská, Slezská, Lužická; Varšavská, Záhřebská, Nitranská...*).

Velmi častým způsobem pojmenování ulic v jednotlivých městských částech je motivace podle obcí v určitém regionu. Např. v Horních Počernicích, ležících na severovýchodním okraji Prahy, jsou ulice nazvány podle obcí ležících v severovýchodních Čechách, hlavně na Jičínsku a Náchodsku. Tato „zeměpisná“ logika však neplatí vždy: v Letňanech (v severovýchodní části Prahy) najdeme ulice pojmenované mj. podle jihozápadočeských lokalit (*Boletická, Protivínská, Rokycanská, Klenečská, Prachatická, Chebská, Ašská...*), naopak v Sobíně, nejzápadnější části Prahy, jsou ulice nazvané podle jihomoravských vsí (*Čejkovická, Blatnická, Valtická, Šakvická, Mikulčická, Vlčnovská, Jasenická...*).

Výše uvedené příklady urbanonymických systémů jsou založeny na sémantických souvislostech. Případy formální svázanosti jednotlivých uličních názvů jsou méně časté; obvykle jsou založeny na tom, že názvy ulic v jednotlivých lokalitách začínají na určitou hlásku/písmeno. V Praze je z tohoto hlediska nejpropracovanější systém v místní části Újezd nad Lesy. Ulice jsou nazvány podle obcí nacházejících se převážně na Kolínsku a Kutnohorsku (je zde tedy i spojitost sémanticko-motivační). Názvy ulic rovnoběžných s hlavní komunikací začínají postupně (ve směru od západu na východ) na *B-* (*Barchovická, Bečvářská, Bělušická, Borovská, Brzická, Budčická*), *C-* (*Cerhýnská, Církvická*), *Č-* (*Čankovská, Čekanovská, Čenovická, Čentická, Čížovská*) [...] – *M-* (*Machovická, Malešovská, Malotická, Měšínská, Miletická*), názvy ulic kolmých pak začínají postupně na *N-* (*Načešická, Nadějovská, Nechvalická, Nesměřická, Nespecká, Netušilská, Novolhotská*) – *Ž-* (*Žárovnícká, Žehušická, Žeretická, Žherská, Žichlínská, Žišovská, Žiželická, Žlebská*). Úskalím tohoto propracovaného systému, v němž je relativně striktně dodrženo přesné abecední pořadí jednotlivých názvů, je skutečnost, že je velmi obtížné stanovit nové názvy pro ulice nově vzniklé v dané lokalitě. Tyto potíže byly v posledních letech řešeny dvěma způsoby:

(1) Byl zvolen název, který formálně co nejvíce odpovídá danému modelu: u ulice *Ochozské* vznikla ulice *Okenská*, u ulice *Církvické* byla zřízena ulice *Ctiněveská*. Protože však už patrně nebyly k dispozici názvy obcí ležících na Kolínsku nebo Kutnohorsku, které by začínaly na *O-* a *C-*, byla jako východiska nových urbanonym zvolena jména severočeských obcí *Okna* a *Ctiněves*.

(2) Stávající model byl opuštěn; nově vzniklé ulice mají jména se zcela odlišnou motivací: *Velebného, Roklova, Šlitrova, Bromova, Weissova, Hořejšího, Na Božkovně*.

Podobné urbanonymické systémy se však nevyskytují pouze ve velkých městech. S pozoruhodným systémem formálně provázaných názvů ulic se setkáváme kupříkladu v obci Kamenice (jižně od Prahy). Naprostá většina názvů ulic v této obci začíná stejným počátečním písmenem jako název místní části, v níž se daná ulice nachází. V místní části Kamenice se nacházejí ulice *Kruhová, Korunní, K Lesu, Koncová, Kalinová, Křížová, Ke Skále, K Větrovu, K Dubu, K Potoku, K Zahradkám, K Višňovce*,

K Loukám, Kaštanová, Kolmá, Krátká, Krajiní, v místní části Olešovice se setkáváme s názvy *Okružní, Opuková, Ořechová, Odlehlá, Osadní, Ostrovní, Olivová, Olšová*, v místní části Nová Hospoda jsou ulice *Na Květnici, Návršní, Na Výsluní, Na Vyhliďce, Na Spojce, Na Pěšině, Na Pokraji, Nad Zámkem, Na Palouku, Náhorní, Nachová*, v místní části Struhařov byly zvoleny názvy *Smrková, Slunečná, Slepá, Spádová, Sařírová, Smaragdová, Sadová, Studená, Spodní, Světlá, Spojovací*, v místní části Těptín jsou ulice *Točítá, Terasová, Trnková, Tolarová, Topasová, Tymiánová, Táhlá, Těsná, Truhlářská, Trojská, Třešňová, Tišická, Tyrkysová*, konečně v místní části Ládví jsou ulice pojmenovány *Luční, Lýková, Líbezná, Lomená, Lazurová, Lotosová, Lužanská, Liliová, Lísková, Lilková, Levá, Letohradská, Lovecká, Lnářská, Listová, Leknínová, Lebedová, Letní*. Výjimek z tohoto pravidla je zde málo; jedná se především o hlavní ulice, nazvané nejčastěji podle směru (*Benešovská, Jílovská, Pražská*). Jediným honorifikačním jménem, který se rovněž vymyká z daného modelu, je název ulice *Ringhoferova* (rodina Ringhofferů je s Kamenicí a Štířínem velmi těsně spjatá).

Nezbývá než položit si otázku, zda jsou lokální urbanonymické systémy vždy zcela vhodné a zda skutečně usnadňují orientaci. Domníváme se, že systémy založené na sémantické souvislosti názvů skutečně mohou přispívat ke strukturaci městského prostoru a k usnadnění orientace v něm. Jako poněkud sporná se nám jeví funkčnost systémů založených na stránce formální. Pokud např. názvy v jisté lokalitě začínají stejným počátečním písmenem, mohou se snadno plést, zvláště když jsou i jinak velmi podobné (např. ve zmiňovaném Újezdě nad Lesy se v těsné blízkosti nacházejí ulice *Vanická* a *Vranická*). Tyto systémy nebývají příliš přehledné a orientaci obvykle nejen neusnadňují, ale někdy ji mohou dokonce i ztěžovat.

Literatura:

LAŠŤOVKA, Marek – LEDVINKA, Václav: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. díl. Praha: Libri 1997.

LAŠŤOVKA, Marek – LEDVINKA, Václav: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 2. díl. Praha: Libri 1998.

WAHLBERG, Mats: Systematized name-giving in the area of place-names and personal names – with special reference to Sweden. In: Van Nahl, A. – Elmevik, L. – Brink, S. (eds.): *Namenwelten. Orts- und Personennamen in Historischer Sicht, Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 44*, Berlin – New York 2004, s. 388 – 399.

WAHLBERG, Mats: Systematized name-giving in the area of “other names“ – with special reference to Sweden. In: *Acta onomastica*, 2006, roč. 47, s. 467 – 474.